

Ami a róla szóló korabeli sajtóközlemények hiányosságát illeti, tapasztalhattuk, hogy voltak érthetetlen hallgatások és viszonylag gyakoribb vele kapcsolatos közlemények. Ilyenek előfordultak főként Révai Miklós szerkesztői tevékenysége alatt és a bécsi *Magyar Hirmondó* esetében. Ha még figyelembe vesszük Batsányi Jánosnak a *Magyar Museum* első évfolyamában megjelent szép méltatását, egyértelműnek látszik, hogy mindebben a politikai rokonszenvek és ellenszenvek, valamint természetesen a kor politikai és cenzúravizszoynainak is volt szerepe.

KÓKAY GYÖRGY

A Reisach- és a Jankovich-féle könyvgyűjtemények történetéhez.¹ Az Országos Széchényi Könyvtár kódex-gyűjteményének egyik legrégebb darabja az a Cod. Lat. 3. jelzetet viselő, a IX. sz. második negyedében² másolt kódex, amely Boethius *De institutione arithmetica* c. művét tartalmazza, és korábbi tulajdonosai között volt Johannes Adam von Reisach és Jankovich Miklós. Ebben a sorsban több kézirat, ősnymtatvány, antikva és egyéb értékes kiadvány osztozik, így – akaratán kívül – a címben szereplő német gyűjtő jelentős mértékben gazdagította nemzeti könyvtárunk állományát.

A Reisach család legjelesebb tagja az 1869-ben elhunyt Karl August, aki egyúttal utolsó férfi-sarja (két lánytestvére nőtt még föl) a családnak. Az ő személye irányította a figyelmet a Reisachokra, ennek köszönhetjük, hogy legalább annyit lehet tudni az apáról, Johannes Adamról, mint amennyit tudunk. Ifj. Karl August ugyanis (szül. 1800, tanulmányait Neuburgban kezdte 1810–12, utána 1816-ig Münchenben folytatta egy bencés szerzetes vezetésével, majd különböző egyetemekre járt) 1824-ben hosszú megfontolás után úgy döntött, hogy papi pályára lép (a családnak két mélyen hívő keresztény tagja volt, édesanyja és 1816 óta Innsbruckban élő nagybátyja, Ludwig – mindkettőjükhöz meleg emberi kapcsolat fűzte). Apja ekkor már négy éve halott volt. A fiú akkor megfogadta: „Ich werde die Ehre der Familie wiederherstellen!” s Holl³ lelkes szavai szerint „Und er hat sein Wort gehalten, wenn auch die Vorsehung alles ganz anders lenkte, als er sich damals dachte. Nicht als grosser Staatsmann oder Weltgelehrter sollte er den Gipfel der Ehren ersteigen, sondern als Kirchenfürst und Gottesmann. Die irdische Ehre folgte ihm dann von selbst nach wie der Schatten der Sonne”. 1836-ban Eichstätt püspöke lett, 1847-ben müncheni érsek, ahonnan a világi hatalommal való összeütközése miatt 1855-ben távoznia kellett, kardinálistként Rómába került, s mint az első vatikáni zsinat első pápai legátusa hunyt el. Halála után előbb egy rövid nekrológ jelent meg,⁴ majd W. Molitor írt róla⁵. A tudományos kutatást J. B. Götz indította meg, ugyanő foglalja össze a (jórészt nehezen hozzáférhető) irodalmat⁶. Megtudjuk, hogy a csa-

¹ Köszönöm Vizkelety Andrásnak mindenre kiterjedő szíves segítségét. A cikk olvasható a <http://www.cs.elte.hu/~gam/> hely alatt, s a szerző a gam@cs.elte.hu címen szívesen látja az Olvasó észrevételeit.

² BISCHOFF, B.: *Die Abtei Lorsch im Spiegel seiner Handschriften*. In: *Die Reichsabtei Lorsch. Fs. zum ... Stiftung 764. II*. Darmstadt, 1977.[= 1974] és Lorsch, 1989². 47–52.

³ Alant idézett mű 342.

⁴ M., Ch. = Katholik 1870. 129–150.

⁵ In: *Deutschlands Episkopat in Lebensbildern*. II. Würzburg, 1874. 135–172.

⁶ *Historisch-politische Blätter für das kathol. Deut.* 1918. 266–272. Uo. 1918. 269...426. K. HOLL szolgál újabb adatokkal, a 469. és 679. lapok között pedig A. DOEBERL dolgozza föl az 1837–55 közötti éveket. L. még *Allgemeine deutsche Bibliographie*. 28. 1889. 114–115.; *Wetzer u. Welte's Kirchenlexikon* 10. Freiburg/Br. 1897², 988–990.; *LThK*¹ 8, 750–1, *Biographisches Wörterbuch zur deutschen Geschichte*. München 1973–1975², 2, 2289. GARHAMMER, E.: *Seminaridee u. Klerusbildung bei Karl August Graf von Reisach: eine pastoralgeschichtliche Studie zum*

ládrol már a XIII. sz. óta vannak adatok.⁷ A család 1737-ben a „Reichsfreiherrnstand”-ba emeltetik, 1790-ben pedig Hans Adam apja, Franz Christoph Adam († 1797) megkapja a grófi címet. Ez okozta két fia vesztét⁸. Karl August Franz Anton⁹ sikkasztott, elítélték, megszökött, elfogták, börtönben ült, egyszóval roppant kalandos és kevésbé tisztességes életet élt. Hans Adamunkban bizonyára több volt a becsület, a túl nagyúri életmód következtében föllépő anyagi nehézségek azonban lelkileg és testileg tönkre tették – 1820. november 7-én tragikus öngyilkosságot követett el. (A „családi átok” állítólag fiát sem kímélte, ő is adósként halt meg – Götz 272, de apja adósságait azért kifizette – Holl 243.) Hans Adam, a legidősebb fiú, 1765-ben született a Duna-parti Neuburgban, ahol a családnak régóta birtokai és jó kapcsolatai voltak¹⁰, később járási bíróként Monheimban élt. Életrajzát Rieder már elkészítette, de az első világháború miatt nem jelent meg.¹¹

Hans Adam könyvtárával kapcsolatban így – néhány szórványos adaton kívül¹² – a Budapestre került kötetek tanúságával kell tehát megelégednünk. Magát az állományt szerencsére több nyomtatott katalógusból ismerjük. Az egyik: *Bibliotheca Reisachiana*. Collegit J. A. de Reisach, S. R. I. Comes in Steinberg, 1806. (valószínűleg erre utal Holl 270). Dátuma nyilván téves, mivel ebben a katalógusban szerepelnek olyan kötetek, amelyek 1809-es dátumú possesszor-bejegyzést tartalmaznak. Még furcsább, hogy e katalógus V. 602 tétele: *Bibl. R., edidit Johannes Adamus de R. Comes in St. 1810. 8. T. 2. Az 1811-es és későbbi dátumot viselő kötetek ebben a két kötetes katalógusban még nem szerepelnek, tehát a nyomtatás tényleges dátuma 1810.*¹³ Ennek a katalógusnak egy szépen bekötött s üres lapokkal bővített példánya megvan az OSzK-ban. Ugyanez a két kötet szolgált árverési jegyzékül, pusztán a címlap cseréltetett ki: *Erster Katalog einer auserlesenen Büchersammlung, welche zu Regensburg in Baiern im Hause L. B. Nro 78. unweit der Grüb am 3ten Februar 1820 und folgende Tage an die Meistbiethenden gegen gleich baare Bezahlung abgegeben wird.* Regensburg, 1819. és *Zweiter Katalog stb.* Ennek az OSzK-ban lévő példánya egybekötött, s fölívágtalan volt, tehát csak az első árverés után került Jankovich-hoz. Létezik egy „harmadik” katalógus is: *Dritter Katalog einer auserlesenen Büchersammlung, welche zu Regensburg in Baiern am 5ten Junius u. folgende Tage l. J. an die Meistbiethenden gegen gleich baare Bezahlung verkauft wird.* Regensburg, 1820. Ez nyilván az első árverés után készült, melyből befolyt összegek nem bizonyultak elegendőnek Reisach anyagi helyzetének szanálásához. A harmadik katalógus Jankovich-példánya ceruzával gondosan ki van preparálva, Jankovich nyilván még az árverés előtt bejelölte, mely tételeket tart érdekesnek, fontosnak vagy föltétlen megszerzendőnek. Néhány kötet mind az első, mind a harmadik katalógusban szerepel.

Ultramontanismus des 19. Jhs. Stuttgart, 1990. MOMMSEN, W. A.: *Die Nachlässe in den deutschen Archiven*. II. Boppard a. Rhein, 1983. 1050.

⁷ Néhány jeles tagot megemlít JÖCHER: 6. Erg. Bd. 1819, 1739–1740. – Dietrichról † 1520, l. OA (= Oberbayrisches Archiv) 1980. 335. is –, MEUSEL: Bd. 6, 10 és 15 s. v.; Neue Leipz. Litteraturz., Intelligenzbl. 1806. St. 14, 214.

⁸ Nyugodtabban hunyhatta le szemét a másik kettő, Marquard avagy Markus † 1858 és Ludwig az az Alois Gustach 1779–1861, utóbbiról WURZBACH: 25. 1873. 239–240.

⁹ A bíboros keresztapja, 1777–1846, l. RIEDER, O.: OA 1915. 189–382, Taf. 17–18, és uo. 62, 263–; egy köteg levele ma a Bayer. StB-ban – *Deutsche Nachlässe* 1969. 153. = Cgm 6998 (*Catalogus codd. mss. Bibl. Monac. IX/1*. Wiesbaden, 1970. 126.)

¹⁰ L. REISACH, Joh. Nepom. Anton v.: *Historisch-Topographische Beschreibung des Herzogthums Neuburg*. Regensburg, 1780. 28, 101, 176–179.

¹¹ Az 1835-ben indított és ma is élő Neuberger Kollektaneenblattnak sajnos csak egyetlen kötetét láttam.

¹² L. LEHMANN, GLAUCHE és főleg KRÄMER alatt idézett írásait.

¹³ A müncheni BSB hasonló példánya, „*Bibliotheca Reisachiorum*. s. l. [1819]” a második világháborúban megsemmisült.

Reisach az elsón kínált összeget nyilván túl alacsonynak tartotta, és főleg az értékeesebb kötetekhez még ragaszkodott. Ennek látható bizonyítékát nyújtja az 1810-es K. Jankovich-példánya. Ebben ui. a köztes lapokon szórványosan ceruzával, német folyóírással írt bejegyzések találhatók az I. K. I–IV. osztályaihoz. Ezek egyik csoportja: „zurückbehalten” (sic) és rövidítései, „Von hier an alle hier geblieben” (I. 38-hoz) és az ezzel nyilván azonos jelentésű „hier” a tétel visszatartását jelenti (I. 3–4, 7, 12–13, 18, 26–27, 30, 35–36, 38– és még 60 tételnél), a másik csoport az eladását (II. a. 4, 1, 76, II. b. 1, 11, 63, 69, 84, 162). A kapott összeget is megadja öt esetben (II. b. 1, III. 1 és 11: 88f, 63: 12f 21x, 69: 46f), három tételnél pedig „verkauft an Engländer” áll (II. a. 4, III. 84, 162). A visszatartott könyveknél két ízben megjelöli az ajánlatot (I. 3: 45f geboten – ez az Arithmetica-kódex, amelyet Jankovich végül 54 forintért vett meg, és II. a. 60: gebot. 12f.). IV. 55-nél „Carl” talán a fia számára való visszatartást jelenti. IV. 79 jegyzetét nem sikerült kiolvasni.

Lássuk most a Jankovich birtokába került köteteket. Ezekre a Jankovich Fondban (OSzK Fond 16) utalást nem találtam¹⁴, így az OSzK jelenlegi állományára kell szorítkoznunk.¹⁵ A latin és német kódexek korábbi posszessorairól, köztük a Reisach-féle bejegyzésekről is jól tájékoztat Bartoniek Emma ill. Vizkelety András nyomtatott katalógusa. Horváth Ignác ósnyomatvány-katalógusában a Reisach nevet tévesen Pisachnak olvasta. Másrészt, Jankovich egykori tulajdonosi voltának valószínűsítéséhez vagy kizáráshoz segítséget nyújt a régi („müncheni”) cédula-katalógusnak a rekatalogizálást átvészelt része és Jankovich kéziratos katalógusai (a külföldi kéziratokról Quart. Lat. 3872 – több korai piszkozat – és Fol. Lat. 37 (a továbbiakban csak F. L. 37), az antik szerzők nyomtatott kiadásairól Fol. Lat. 36). F. L. 37-hez hasonló a Fejérváry által Hängelhez eljuttatott katalógus.¹⁶ Néhány kódex eredetére már Paul Lehmann fölhívta a figyelmet.¹⁷ Mielőtt fölsorolnánk, hogy mindezen segédeszközökkel a Reisach-katalógusok mely köteteit sikerült megtalálni, lássuk az első katalógus fejezeteit:

- I. Manuscripta. 88 numeri.
- II. Incunabula ad a. 1551. 99 numeri
- III. Kostbare Werke 176 numeri
- IV. Auctores Classici 202 numeri
- V. Bavarica 627.

A második katalógusban újabb tudományos munkák, a harmadikban pedig ömlesztve, megközelítőleg betűrendben 2637 tétel áll, ez összesen 5887 tétel, amelyek némelyike több kötetből áll, némelyike pedig kétszer szerepel.

Az azonosításoknál lehetőleg utalunk a fentemlített kéziratos katalógusokra.

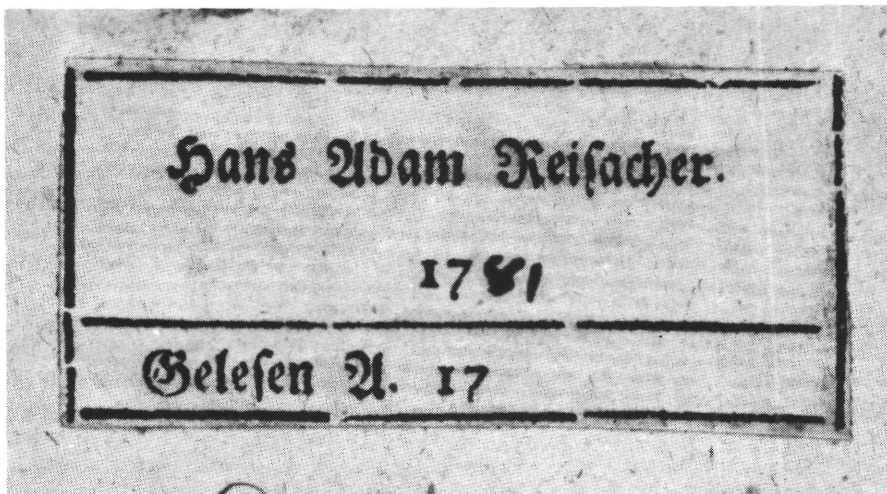
Az utolsó oszlopban, ha a könyvtár nincs megadva, helyére az OSzK értendő. Felvettem néhány olyan tételt, amely mind a Reisach-, mind a Jankovich-gyűjteményben megvolt, azonban nem tudom kifogástalanul bizonyítani, hogy az utóbbi példánya az előbbivel azonos; erre az utolsó oszlopba tett kérdőjellel hívom föl a figyelmet.

¹⁴ BERLÁSZ Jenő: *Jankovich Miklós könyvtári gyűjteményeinek kialakulása*. In: *Az OSzK Évkönyve 1970–71*. 138 Quart. Lat. 3870-re hivatkozik. A tanulmány átdolgozása *Jankovich Miklós pályaképe és könyvtári gyűjteményei* címmel jelent meg a BELITSKA-SCHOLTZ Hedvig által szerkesztett *Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás (1772–1864)* c. tanulmánykötetben (Bp. 1985); I. ennek 46. ill. 71. lapját.

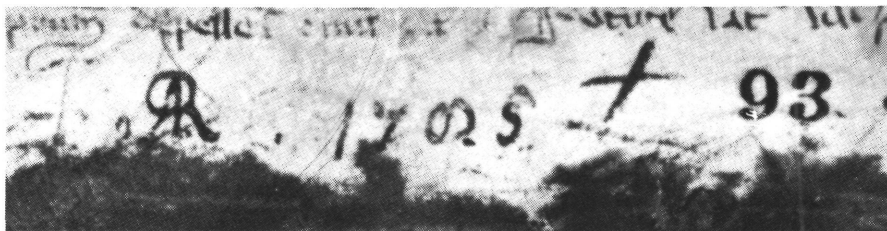
¹⁵ Innen csere útján sok Jankovich-kötet került átadásra, pl. az Ómagyar Mária-siralomért is. Nincsenek meg az OSzK-ban a köv. esetleg Reisachtól származó Jank-kötetek: I.K.IV.4 = F.L. 36, 15 r; IV. 43 = F. L. 36, 74 v; III. K. 50 = F. L. 36, 21 r; 289 = F. L. 36, 54 v.

¹⁶ Archiv f. Philol. u. Päd. 1839. 591–639., általában is I. VIZKELETY A.: *Verzeichniss altdeut. Hss.* I. 9–11.)

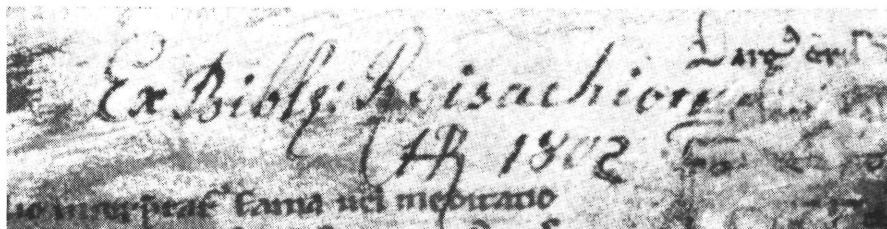
¹⁷ *Mitteilungen aus Handschriften*. 5. 20. 31–33. 42–44; 6, 49 (Sitzungsberichte d. Bayer. Akad. d. Wiss. 1938–), részben tévesen.



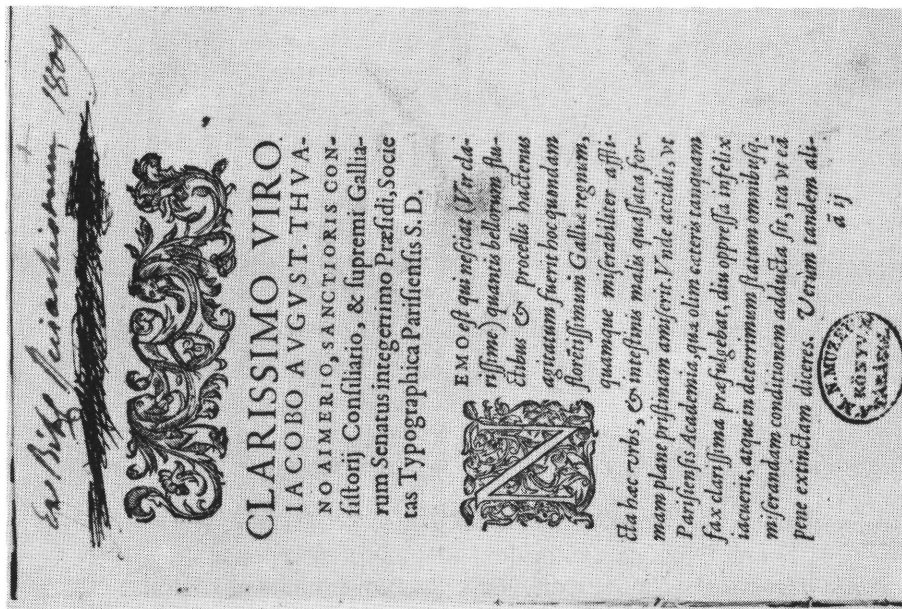
1. A birtokjelek 1. típusa, OSzK Cod. Lat. 41, belső borító



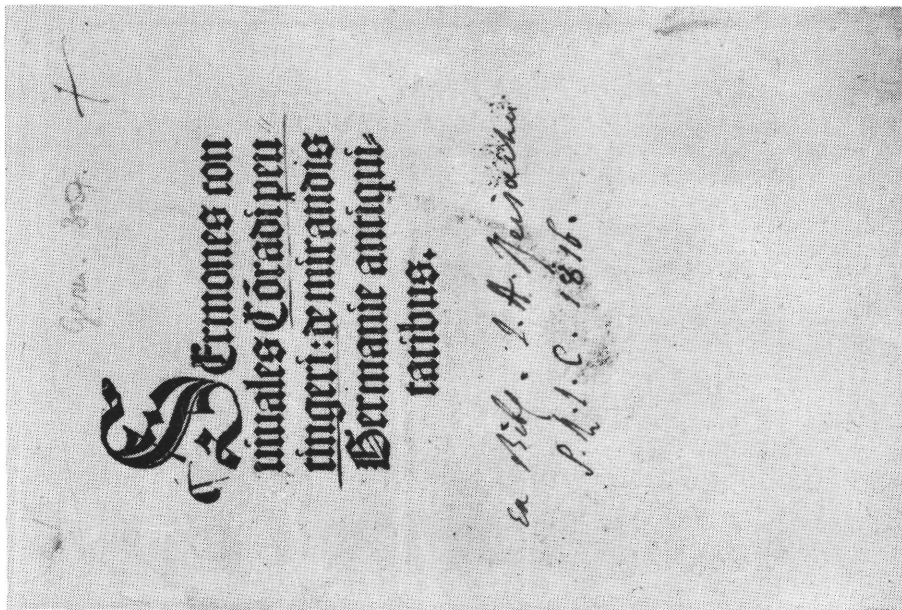
2. A birtokjelek 2. típusa, OSzK Cod. Lat. 41, 1r



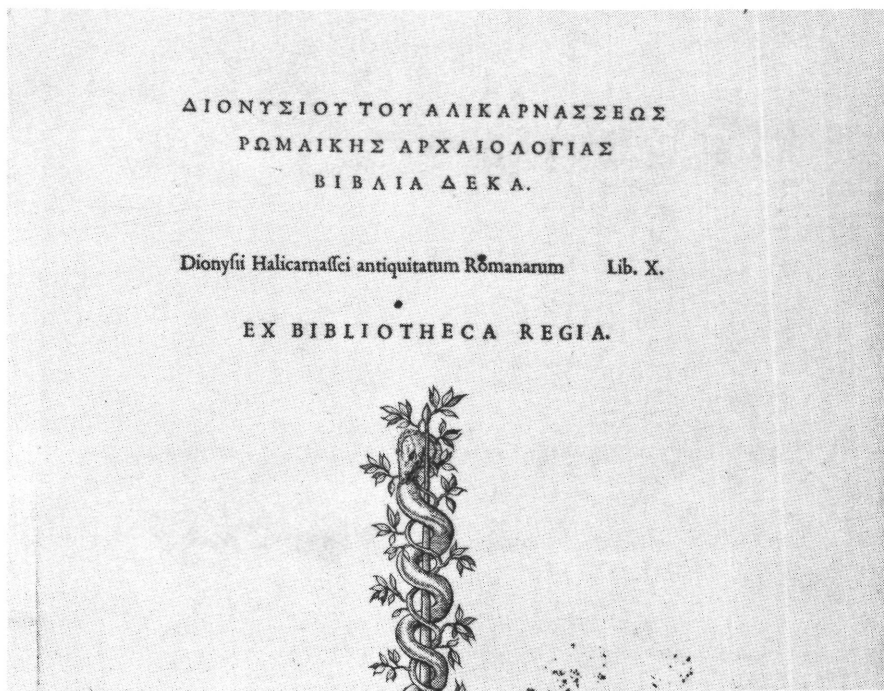
3. A birtokjelek 3. és 4. típusa, OSzK Cod. Lat. 41, 1r



4. A birtokjелек 3. típusa, OSzK Ant. 4299.



5. A birtokjелек 5. b. típusa, OSzK Ant. 2829.



*Ex Bibl. J. A.
Pisarchii 1815.*

6. A birtokjelek 5.a. típusa, OSzK Ant. 83.

(Az OSzK laboratóriuma által készített képeket az Országos Széchényi Könyvtár szíves engedelmével közlöm.)

| Reisach | cím | közbülső posszessorok | J. | mai őrzési hely |
|----------------|--|--|----|---|
| I. Katalog | | | | |
| I. Manuscripta | | | | |
| 3 | BOETHIUS: <i>Arithmetica</i> | III.K.1523; F. L. 37, 1r | * | OSzK Cod. Lat. 3 |
| 4 | | III.K.1524 = F.L.37, 13 r = Q.L.3872, 7r, 54v | * | Cod. Lat. 51 |
| 6 | | F.L.37, 10r | * | Cod. Lat. 8 ¹⁸ |
| 7 | részlet a <i>Bibliából</i> | III.K.1525 = F.L.37, 38v | * | Hebr. Quart. 4 |
| 8 | hat mű, az utolsó kettőt még a második árverés előtt leválasztották belőle | | | |
| 8/1-3 | | Phillipps 1162 ¹⁹ | | |
| 8/4 | | Phillipps 1163 | | Berlin Preuss. theol. lat. fol. 701 ²⁰ CIm 28620 ²¹ |
| 8/5 | | III.K.498 = Phillipps 1161 = ROSENTHAL, J.: <i>Cat.</i> 83. 1926, no 79; | | |
| 8/6 | | III.K.84 = Phillipps 1159 = ROSENTHAL <i>i. m.</i> 83, no 19 | | Houston, Public Library 7 ²² |
| 9 | | | | Berlin Preuss. theol. lat. qu. 216 ²³ |
| 12 | | III.K.1520 = F.L.37, 4 v | * | Cod. Lat. 41 |
| 13 | | III. 1522 | | = CIm 27054 ²⁴ |
| 14 | ISIDORI <i>ethimolog.</i> | | | Edinburgh, Univ. lat. 123 ²⁵ |
| 15 | <i>Baumgarten geistlicher Herzen</i> | Jankovich = OSzK Cod. Germ. 1. | * | München BSB Cgm 6247 ²⁶ |
| 16 | <i>Arbor consanguinitatis</i> | III.1527 | * | Cod. Lat. 30 |
| 17 | <i>Gültbüchl</i> | Jankovich = OSzK Cod. Germ. 3 | * | München BSB Cgm ?? ²⁷ |
| 22 | | Carl August Reisach | | Vatikán, Rossi lat. VIII, 44 ²⁸ |

¹⁸ Azonban egy nyolc lapnyi „angehängte Traktat geographischen Inhalts vom 13ten Jh.” hiányzik.

¹⁹ GLAUCHE, G.: *Wege zur Provenienzbestimmung versprengter bayerischer Hss.* = BFB = Bibliotheksforum Bayern 1978. 205–206. és KRÄMER, S.: *Ex bibliotheca Reisachiorum.* = Scriptorium 1980. 94.

²⁰ KRÄMER: *i. h.*

²¹ GLAUCHE, KRÄMER, *Catalogus Clm. IV/10.* Wiesbaden, 1984. sub nr.

²² *Census US 2.* 2165.

²³ ACHTEN, G.: *Die theol. lat.* Hss. Wiesbaden, 1979. 132.

²⁴ KRÄMER: *i. h.*

²⁵ FINLAYSON, Ch. P.: *A Manuscript from Lucelle.* = Scriptorium 1978. 259. és KRÄMER: *i. h.*

²⁶ KRÄMER: *i. h.*

²⁷ Vö. VIZKELETY: *i. m.* 1. 12.

²⁸ KRÄMER: *i. h.*

| Reisach | cím | közbülső possessorok | J. | mai őrzési hely |
|--|---|--|----|---|
| 27 | TRYMBERG, Hugo v.: <i>Renner</i> | III.1526 | | Berlin Germ. Quart. 578 ²⁹ |
| 29 | <i>Auszug gemoiner rechten</i> | | | Berlin Germ. Fol. 822 ³⁰ |
| 31 | <i>Psalterium</i> | Varrentrapp, Phillipps 1165 ³¹ | | |
| 35 | <i>Missale</i> | III.K.1559 | | |
| 49 | <i>Aufriß d. Reichstag-Säle</i> | III.K.1549. | | |
| 54 | <i>Beschreibung d. nürnbergischen Landschaft</i> | III.1528 | | |
| II. (a) Incunabula ... usque ad annum 1551 | | | | |
| 2 | <i>Opus de misteria misse</i> ALBERTI magni | III.1551 | | |
| 4 | OVIDIUS Venet. 1474. | verkauft an Engländer | | |
| 5 | BONAVENTURA, <i>Speculum b. M. virg.</i> | III.1583 | | |
| 8 | SILIUS Italicus Venet. 1483 | F.L.36,175 r | * | Inc. 644 (3085) ^{31a} |
| 10 | Biblia 1485 | III.1552 | | |
| 17 | <i>Psalterium</i> Nurmberge 1497 | A British Museum 1884- ben vette. | | London, BL, Id. BMC 2 (1912 = 1963) 477. |
| 55 | | III.1564 | | |
| 57 | <i>Reformacion d.</i> <i>bayrischen Landrecht</i> | | * | Ant. 607 (W 226) |
| II. (b) Incunabula sine Nota anni, loci aut impression | | | | |
| 2 | Vincentius FERRERIUS: <i>De fine mundi</i> c. 1481 | | * | Inc. 1167 (1311) |
| 3 | Vincentii de fine Mundi | | * | Inc. 1166 (post 1312) |
| 10 | <i>Historia</i> NICODEMI de <i>passione Domini</i> | | * | Inc. 1002 (2369) |
| 14 | IACOBUS de Clusa seu de <i>Paradiso</i> | | * | Ant. 4300 ³² (J 6) |
| 16 | <i>Epistola de miseria</i> <i>curatorum</i> | | * | Inc. 852 (1267) |
| 17 | <i>Epistola de miseria</i> <i>curatorum</i> | | * | Inc. 850 (1203) |
| 18 | <i>Stella clericorum</i> | | * | Inc. 1125 (3139) |

²⁹ L. DEGERING, H.: *Kurzes Verzeichnis* 2. 107.

³⁰ L. DEGERING: *i. m.* 1. 114.

³¹ KRÄMER: *i. h.*

^{31a} Zárójelben megadom a SAJÓ G.–SOLTÉSZ E.-féle ösnyomtatvány-, ill. a SOLTÉSZ E.–VELEN-
CZEI K.–W. SALGÓ Á.-féle antikva-katalógus tételszámát.

³² L. HORVÁTH 684

| Reisach | cím | közbülső posszessorok | J. | mai őrzési hely |
|--|---|------------------------|----|----------------------------------|
| 21 vagy 38? | <i>De septem horis canonicis</i> | | * | Inc. 907 (1728) |
| 27 | <i>Epistole Magni Turci.</i> | Paul Riant | | Cambridge / Ma. ³³ |
| 39 | ISIDORUS: <i>De fide cath.</i> | | * | Inc. 923 (1796) |
| 40 | <i>Navicula St. Ursulae</i> | | * | Inc. 1155 (3419) |
| III. Kostbare ... und andere seltene Werke | | | | |
| 8 | | III.K.1592 | | |
| 42 | | „hier”, III.842 | | |
| 84 | | „verkauft an Engl.” | | |
| 162 | | „verkauft an Engl.” | | |
| IV. Auctores Classici | | | | |
| 9 | ATHENEI <i>Dipnosophistarum</i> Basil. 1556. | F.L.36,23r | * | Ant. 6162 (A 660) |
| 36 | DIONIS Nicae <i>Epitome</i> aut. Joa. XIPHILINO Lut. 1551 | F.L.36,209r | * | Ant. 2027 (X 20) |
| 55 | | „Carl” | | |
| 139 | STOBAEUS: <i>Sententiae</i> Tiguri 1559. | F.L.36,180r | * | Ant. 770 (S 864) |
| 141 | <i>Sybillina Oracula.</i> J. Opsopaeus par. 1599. | F.L.36,184r | * | Ant. 4299 (S 500) |
| V. Bauarica | | | | |
| 67 | <i>De laureaco</i> aut. Casp. BRUSCHIO. Basil. 1553. | III.K.1471 = | * | Ant. 7232 ³⁴ (B 1016) |
| 283 | REISACH, J. N. A.: <i>An- zeige der in dem Herzog- thum Neuburg entlege- nen Klöstern...</i> Regens- burg, 1780; | OSzK (III.) Germ. 3200 | | ?233836 |
| 284 | REISACH, J. N. A.: <i>Historisch...</i> I. 434. lap | ??? | | OSzK III. Germ. 3203 |
| 297 | <i>Des Fürstenthums Neuburg Erneuerte Forst- und Holzordnung.</i> Neuburg, 1690. | | | ?178506 |
| 342 | <i>Abfertigung d. wider die jüngste Pfalzneuburgi- sche landtagshandlun- gen ...</i> 1784. | | * | ?318279 ³⁵ |

³³ WALSH, J. E.: *A catalogue of the fifteenth-c. printed books in the Harvard UL.* I. 1991. 392.

³⁴ A szerző, c. Brusch dedikációjával?

³⁵ A megjelenés levágott dátuma, 1784, nem látszik a példányon.

| Reisach | cím | közbülső possessorok | J. | mai őrzési hely |
|--------------|---|----------------------------|----|---|
| 345 | <i>Pfalzneuburgischer Deputationsabschied über die Neuburgischen Landes- und Regierungsverhältnisse d. d. München den 5. Oktober 1799.</i> Uo. 1799. | | | ?III.Germ. 1790 |
| 350 | <i>Pfalzneuburgischer Landtags-Abschied vom Jahre 1802.</i> | | | ?III.Germ. 2624 |
| III. Katalog | | | | |
| 33 | ANNII viterbiensis <i>commentaria</i> . Romae 1498. | | * | Inc. 230 (213) |
| 35 | ANSELMII <i>Opera</i> Col. Agr. 1560. | OSzK 500.307 | * | Ant. 401 (A 404) |
| 84 | ld. I.K.I.8/6 | | | |
| 111 | <i>Biblia Septuaginta</i> . Oxon. 1707. | | * | XII.Bibl. 643/1-4 |
| 135 | BRUSCHIUS, C.: <i>Chronik d. Erzbischofen zu Mayntz</i> . Franckfurth, 1551. | Megjelölve a katalógusban. | | ?Ant. 644 (B 1014) |
| 173 | CAMERS, Joan.: <i>index Plinianus</i> | Vö. III.K.821/2 | | |
| 221 | | | | München, UB Cod. Fol. 744 ³⁶ |
| 242 | COMODIANI <i>poetae</i> Wit. 1703. | ?F.L. 36,42 v | | XII.Patr. 527 |
| 271 | DIONYSII <i>Halicarnassei...</i> Lutetiae 1546-48. | F.L.36,53r | | Ant. 83 (D 190) |
| 279 | DIONIS Cassii <i>Historiae</i> . Francofurti 1592. | F.L.36,52v | | Ant. 6171 (D 183) |
| 280 | DIOMEDIS Gramatici <i>opus</i> . Lips. 1542 | F.L.36,52v | | Ant. 6265 (D 179) |
| 284 | DIONIS Rom. hist. 1548 | III.K.271/2 = F.L. 36,52 v | | Ant. 83 |
| 334 | EUNAPIUS Sard... Antwerp. 1596. | F.L.36,63r | | Ant. 6182 (E 489) |
| 387 | FUGGER, M.: <i>von d. Gestütterey</i> . Frankfurt 1584. | | | Ant. 565 (F 525 + C 1174) |

³⁶ L. MBKD 3,1933,317; és *Die Hss. d. UB München*. III,2. Wiesbaden, 1979. 189-191. irodalommal. A kódex a Monheimtől 20 km-re fekvő Wemdingből származott el.

| Reisach | cím | közbülső possessorok | J. | mai őrzési hely |
|---------|--|--|----|-------------------|
| 400 | GEBETBUCH | F.L.37,116r | * | Cod. Germ. 33 |
| 405 | G. GEMISTII (PLETHONIS) Venetiis 1503. | F.L.36,144r | * | Ant. 696 (P 629) |
| 467 | HAHN, G.: <i>Historia Martisburgica</i> . Leipzig 1606. | III. Germ. 387 | * | ?500257 |
| 498 | I.K.8/5 | | | |
| 584 | Jusjurandum senatorum | Q.L.3872,30r = F.L.37,149r | * | Oct. Graec. 1 |
| 614 | <i>D. neue Layenspiegel</i> . Ausburg, 1511. | | | Ant. 542 (T 65) |
| 752 | <i>Narratio eorum, quae contigerunt Apollonio Tyrio</i> . Aug. Vind. 1595. | F.L.36,116r | * | Ant. 2016 (A 447) |
| 765 | Naironi Faust. Banesii <i>evangelia</i> (lege: <i>EVOPLIA</i>) Rom. 1694. | | * | XII.Polem.4705 |
| 806 | C. PEUTINGERI <i>Sermones convivales</i> Argent. 1506. | | * | Ant. 2829 (P 423) |
| 821 | PLINII <i>nat. hist.</i> Hagenau 1518. | F.L.36,142r; OSzK 601.254 + 601.257 | * | Ant. 108 (P 645) |
| 842 | | I.K.III.42 | | |
| 860/1-2 | <i>Ephemeris sive diarium</i> Francf. 1590 | F.L.37,166v | * | Ant. 3872 (R 217) |
| 860/3 | <i>Diarium</i> M. WEBSERI | | * | Quart.Lat. 210 |
| 861 | <i>Remissorium mitt sampt dem Weychpild</i> . Ausburg. 1495. | | * | Inc. 607 (1257) |
| 900 | <i>Sachssenspiegel</i> . Leip. 1535. | OSzK 600.094 | * | Ant. 595 (E 97) |
| 917 | SANFTL, D. Coloman: <i>Dissertatio</i> Ratisb. 1786 | | * | XII.Exeg.1128 |
| 1015 | SUIDAE <i>Historica</i> . Basil. 1564 | | * | Ant. 780 (S 967) |
| 1023 | <i>Summa</i> JOHANNIS v. Freiburg | | | Inc. 446 (1906) |
| 1040 | <i>Paraphrasis</i> THEMISTII in <i>Aristotelem</i> . Basil. 1533. | F.L.36,189r | * | Ant. 2065 (T 116) |
| 1063 | Aeg. TSHUDII <i>Chronicon Helv.</i> Basel 1734 | | * | III.H.rel. 219 |
| 1066 | HADRIANI Valesii <i>de cena Trimalchionis</i> . Paris 1666. | | * | 232449 |
| 1090 | <i>Kurtze Vorstellung d. Erdkugel</i> . Augspurg 1743. | | * | ?III.Geo.212 |

| Reisach | cím | közbülső posszessorok | J. | mai őrzési hely |
|---------|---|--------------------------|----|-------------------|
| 1366 | <i>Imago primi saeculi Societatis Jesu.</i> Antw. 1640. | OSzK H. eccl. 309 | | 600675 |
| 1471 | I.K.V.67 | | | |
| 1520 | I.K.I.12 | | | |
| 1521 | Philippi GALTHERI <i>Alexandreidos libri</i> 1588. | OSzK VIII. P.o. lat. 419 | * | Ant. 2198 (G 494) |
| 1522–5 | I.K.I.13, 3,4 ill. 7 | | | |
| 1526–7 | I.K.I.27, 16 | | | |
| 1528 | I.K.I.54 | | | |
| 1549 | I.K.I.49 | | | |
| 1551 | I.K.II.a.2. | | | |
| 1552 | I.K.II.a.10 | | | |
| 1559 | I.K.I.36 | | | |
| 1564 | I.K.II.a.55 | | | |
| 1583 | I.K.II.a.5 | | | |
| 1592 | I.K.III.8 | | | |

Némely esetben a könyv korábbi tulajdonosát is meg lehet határozni. Ottó Henrik pfalzi fejedelemé volt négy kódex. Máiig viseli képmását I.K.I.3³⁷, I.4 és 7³⁸, neki készült III.K.584 (ennek két elefántcsontberakásos tábláját Jankovich, Fol.Lat. 37 nem említi, nyomukat nem leltem). I.K.I.3 és 4 Lorschból³⁹ került Ottó Henrikhez, a könyvek nagy szerelméhez.⁴⁰ Hogy hogyan? W. W. v. Zimmern gróf krónikája szerint „Wie Sie (= a 764-ben alapított monostorban 1247 óta élő premtontrei szerzetesek) aber noch viel weltlicher worden, do ist der nachgehend Churfürst, Pfalzgrafe Ott Heinrich, tanquam alter Nebukadnezar kommen. Der hat die kaiserlich uralte Bibliothek samt Butzen und Stil, wie man sagt, higeführt, und, wie augenscheinlich, sieht es (= a monostor) ein zervalnen Spital viel gleicher den einer so herrlichhen und kaiserlichen Stiftung.”⁴¹ Helyesebben, nem lehet pontosan megállapítani, hogy mikor tulajdonította a fejedelem ezeket a kódexeket, mert a gyűjtés már a végleges kirámolás előtt is szórványosan ugyan, de folyt. Megemlítjük, hogy Mathias Widman Kemnatensis már 1460 körül járt Lorschban, s legalább hat

³⁷ 1548-ból, az ún. első heidelbergi könyvkötő alkotása, l. Ilse SCHUNKE hatalmas monográfiáját: *Die Einbände der Palatina in der Vatikan. Bibl.* (Studi e testi 216–218) uo., 1962. 1,50–3 és Taf. XXXII. A Vatikánban egyetlen lorschei kötetnek maradt meg az „Ottheinricheinband”-ja, Pal. lat. 573-nak, 1558-ból. ROTT, H.: *Ottheinrich*. Heidelberg, 1905. 41. szerint egy árverés során szőnyeg is jutott A. v. Reisach birtokába a kastélyból.

³⁸ E kettőé 1553-ból, Jörg Bernhardt alkotásai, l. SCHUNKE, : i. m. 1. 54–55. és Taf. XXXIV

³⁹ B. BISCHOFF: i. m. 1977. 95.

⁴⁰ Még egy lorschei kódex került magyar kézre, egy Quattuor-evangéliumoskönyv első fele a gyulafehérvári Battyán-kvt. II.1 jelű kötete. L. SZENTIVÁNYI Róbert katalógusát és KÖHLER, W.: *Miniaturen*, II. 1958. 11. 88–100. és Taf. 99–107. III.168. IV.26. SZENTIVÁNYI: *Der Codex Aureus von Lorsch, jetzt in Gyulafehérvár.* = StM OSB 1912. 131–151. és két tábla. BISCHOFF: *Lorsch* 36. 38. 50. 53. 62. 63. 66. Az eredetileg elefántcsont-táblák közé kötött kódex leírása az első lorschei katalógus élén áll.

⁴¹ Idézi LEHMANN, P.: *Johannes Sichardus und die von ihm benutzten Bibliotheken u. Hss.* München, 1912. 137.

kódexet elszerzett fejedelme számára; látta, de visszaadta a másik Arithmetica-kódexet, Vat. Pal. 1341-et.⁴²

Több szempontból érdekes III.K.584. Kubinyi Mária⁴³ figyelmét elkerülte, hogy ez már ismert és kiadott szöveg. G. M. Thomas müncheni könyvtáros fedezte föl és publikálta: *Über eine griechische Eidesformel römischer Senatoren. Aus dem Cod. lat. 13096 der Münchener StB.* = *Gelehrte Anzeigen* d. kgl. Bayer. Ak. 1860, 154–164. A Szenátorok Esküje a müncheni kódex 43–48. lapjain található, a XVII. században már hozzá volt kötve a többihez, s egy regensburgi tanácsos birtokolta. A müncheni példány csonka, nem tartalmazza az előszó görög fordítását, és dátum nincs rajta. Különböen a két kézirat szövege lényegében azonos, a görög szövegben néhány itacisztikus változat van (-oi- helyett -i- és -i- helyett -oi a müncheniben, και helyett κi a budapestiben), a német szöveg is csak helyesírási változatokat mutat, a latin szövegből a müncheniben hiányzik Henrik „utrisque Bavarie duci” címe, s a kezdete Jacobus Mycillus helyett Dominus Micillus. Szintén nem közli Kubinyi az „+ Ex Bibliotheca I. A. Reisachii S. R. I. Comititis. 1813. Donum Bernardi L. B. ab Hornstein statuum prov. Neob. Mareschalli” bejegyzést.⁴⁴

Mint köztudott, a Bibl. Palatina 1623-ban háborús jóvátétel címén a Vatikána került⁴⁵, a választófejedelem könyvtárának azon részét pedig, amelyet a katolikusok nem tartottak elszállításra érdemesnek, a háború során 1693-ban a palotával együtt fölégették a franciák. Voltak azonban olyan kötetek, amelyek nem az egyetemhez, hanem a fejedelem neuburgi házikönyvtárába kerültek. Ez történt az Arithmetica-kódexszel is⁴⁶, amint ez a neuburgi kastély Lehmann által idézett 1556-os és 1566-os könyvjegyzékéből látszik, s valószínűleg ide került a másik három kézirat is. Ottó Henrik magángyűjteményeinek sorsát nem dolgozták még föl, a legtöbbet Hubay Ilonától tudjuk.⁴⁷ Lehetséges, hogy a kötetek különböző utakon kerültek Reisachoz. Összesen öt kódexből mutatható ki a talált legrégebb tulajdon-jele, egy nyomtatott cédula „Hans Adam Reisacher 17./Gelesen A. 17..” szöveggel. I.K.I.7, 12 és 15-ben máig megvan, 1781-re kiegészített dátummal (Hans Adam ekkor 16 éves!); az olvasás éve egyikben sincs kitöltve. I.K.I.3 és 4-ből nyilván Jankovich távolította el a cédulát, és bejegyezte a szerzés módját s még a III.K. tételszámaikat is. Tehát esetleg a Hildesheimből származó I.K.I.12 is átment a pfalzi fejedelmek kezén – a XVI. sz-i kötés Caesar, Cicero, Ovidius és Vergilius képmásával a hozzáértőnek nyilván többet is elárul. Élesen elválík ettől a csoporttól III.K.584. Az I–II.K.-ban való nem szereplése is későbbi beszerzése mellett szól, az 1813-as bejegyzés nyilván ennek évét jelöli. Báró v. Hornstein legalább 1799 óta viselte (még hozzá utolsóként, a Montgelas-féle reformig) a neuburgi „Landmarschall” tisztét.⁴⁸

⁴² Ennek Mathias K. bejegyzését egyesek Korvin Mátyásnak magyarázták, l. GOTTLIEB, Th.: *Wer ist der im codex Montepessulanus 125 genannte Mathias?* In: *Eranos Vindobonensis*. Bécs, 1893. 147. A vatikáni kódex a IX. sz. harmadik negyedében másolatot, mégpedig a budapesti kódexről, amint azt már BISCHOFF: *i. m.* 56. gyanította és most világosan látszik Jean-Yves GUILLAUMIN (Coll. Budé, Paris, 1995.) *Arithmetica*-kiadásából.

⁴³ L. a nyomtatott katalógust és AntTan 1954. 279. – Ottó Henrik persze nem rajnai palatinus és Hollandia (= Batavia) fejedelme, hanem rajna-pfalzi fejedelem s Alsó- és Felső-Bajorország (Bavaria) hercege.

⁴⁴ L. még ZIEBARTH, E.: *Der Eid vom Kloster Lorsch*. In: *XAPITEΣ, Fr. Leo zum 60. Geb.* Berlin, 1911. 395–406. és GÁSPÁR Dorottya: *Griechischer Eid der Ratsherren gefunden in der Széchenyi-Nationalbibliothek, Budapest.* = Alba Regia 1976. 39–64. A posszessor-bejegyzés fényképe a 40. oldalon látható.

⁴⁵ Pl. WILKEN, F.: *Über die dem Leo Allatius als Bevollmächtigtem des Papstes Gregor XV. zur Übernahme der Bibl. Pal. im J. 1622 erteilte Instruction.* = *Archiv f. Philol. u. Päd.* 1837. 5–17. Erre a sorsra jutott tehát a budapesti Arithmetica-kódex másolata is.

⁴⁶ Henrik matematika iránti szeretetéről megemlékezik REISACH, J. N. A.: *i. m.* 6.

⁴⁷ *Incurabula aus d. Staatlichen Bibl. Neuburg*. Wiesbaden, 1970. IX–XII.

⁴⁸ L. I.K.V.345 és 350, a rendekről REISACH, J. N. A.: *i. m.* 24.

Von Hornstein szoros kapcsolatban állhatott a v. Reisach családdal, amelynek tagjai szintén magas hivatalokat töltöttek be⁴⁹; bizonyos anyagi ügyletükben való részvételét említi Rieder i. h. 215–218. Van még egy neuburgi bejegyzésünk, III.K.1366-ban: „Hanc primi Saeculi Imaginem Neoburgico Societatis Jesu Collegio eiusdem Societatis Coll. Düsseldorf. Donat Ao MDCXLIV. XV. Kal. Iun.”⁵⁰ A rend 1773-as fölösztatása után nyilván sok lehetőség adódott könyvszerzésre, ám bár a kollégiumban még később is ottmaradhattak és taníthattak.⁵¹ Hubay szerint a jezsuiták a fejedelemtől is kaptak könyveket, lehetséges tehát, hogy az Ottheinrich-kötetek is rajtuk keresztül jutottak Reisachhoz. A Reisach-kötetek korábbi possesszorai között szerepel még a Bibl. Palmiana (III.K.14, 33, 60, 100–101, 254, 1063), a Bibl. Corbesiana (III.K.156), a passauai székesegyházi könyvtár (I.K.V.67), a müncheni kir. kvt. (III.K.806), valamint Johann Heinrich Prieser.⁵²

Kaisheimből származik I.K.I.9–11, 13?, 14, 22, 31 és 34, továbbá Cbm C.26c és C.99 (ezek XVIII. sz-i kaisheimi katalógusok, az árverési jegyzékekben nem leltem őket). Ezek 1809-ben kerültek Reisachhoz, akinek birtokában még több, a kolostorra vonatkozó irat is volt (I.K.I.69: *Eine Sammlung von Abschriften der meisten Kloster Kaisheimisch. Urkunden*; I.K.V. 415–428.)⁵³

Esetleg Hildesheimből (OSB S. Michael) származik I.K.12 = Cod. Lat. 41.⁵⁴

Tekintsük át a Reisach-féle birtokjeleket.

- 1) A cédulát már említettük. (1. kép)
 - 2) A kerekbetűs AR ligatura egyszer dátum nélkül áll (I.K.I.7), kétszer az 1785-ös dátummal (I.K.I.6, 12). (2. kép)
 - 3) Az Ex Bibl/Bibliotheca Reischiorum 1802-es (I.K.I. 7, 12, 15. IV. 36, 169), 1803-as (I.29, II.a.8, IV.9), 1807-es (I.27), 1809-es (I.9, 13, II.a.17, 57, II.b.10, 14, 16–7, 27, 39, 40, IV.141, V.67) és 1811-es (III.K.1366) dátummal található. Két bejegyzés kerekbetűs (I.7, 12), a többi Hans Adam jellegzetes szálkás betűivel íródott. (3. és 4. kép)
 - 4) Még a HAR ligatura is megvan I.K.I.7, 12, II.a.8, IV.9, 36, 139-ben, azaz 1802–3-ban.
 - 5) Az Ex bibl/Bibl. I. A. Reischii 1812-es (III.K. 33, 35, 280, 334–335, 752, 861, 1040, 1066), 1813-as (614, 821, 860 – HAR is, 900, 917, 1015; 584-ról fönt), 1814-es (221, 1023) és 1815-ös (271, 387, 400, 405, 1063) dátummal áll, 1816-ban ehhez még „S. R. I. C/Com/Comitis” járul (111, 806, 1521) – a legutóbbiban „in eadem Bibliotheca MSptum Galtheri Saec. XII. Monhemii asservatur” I.K.I.12-re utal). (5. és 6. kép)
- Állítólag ugyanez (Ex bibl. I. A. Reischii) áll I.K.I. 8/6-ban 1809-es dátummal, ami kilógna a sorból, de talán csak később, a szétszakításkor került bele.
- 6) Dátum nélkül áll HAR III.K.279 és 765-ben.

MAYER GYULA

⁴⁹ REISACH, J. N. A.: i. m. 28, 101; maga Joh. Nepomuk pl. valódi tanácsos volt; vö. *Hof- und Staats-Handbuch des Königreichs Baiern*. München, 1813. 10, 47, 49, 52, 159, 309. vagy uo. 1824. 12, 13, 73, 76.

⁵⁰ A nyilvánosan 1614-ben Düsseldorfban katolizáló Wolfgang Wilhelm pfalzi fejedelem lelkeséje a jezsuita J. Reihing volt, Neuburgban 1618 óta éltek a fejedelem hívására jezsuiták.

⁵¹ REISACH, J. N. A.: i. m. 47., az 1808-beli újabb szigorításokról RIEDER: i. h. 228. Vö. KRÄMER, S.–BERNHARD, M.: *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands. Erg. I/1–3*. München, 1989–1990. 597.

⁵² † 1801, I. HUBAY: *Inc. Ausburg* 516, MEUSEL 6 és 10, neki dedikálta G. W. ZAPF az *Augsburgs Buchdruckergeschichte*. Ausburg, 1788. c. művét; – III.K.860. Más úton került Priesertől Jankovich-hoz Cod. Lat. 115.

⁵³ Vö. KRÄMER, S. – BERNHARD, M.: i. m. 383.

⁵⁴ KRÄMER, S. – BERNHARD, M.: i. m. 353.